

Naslov izvirnika:
José Ortega y Gasset:
El espectador

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.134.24

ORTEGA y Gasset, José, 1883-1955

Opazovalec / José Ortega y Gasset ; [izbrala in prevedla María Debevec Simčič in Zorko Simčič ; spremna beseda Zorko Simčič]. - Ljubljana : Družina, 2010. - (Zbirka Sidro ; 33)

Prevod dela: El espectador

ISBN 978-961-222-801-9

251229952

Na naslovnici:

Andrea del Sarto: *Portret kiparja* (cca. 1518).

RESNICA IN PERSPEKTIVA

Ob napovedi, da bom začel vrsto razmišljanj pod naslovom *Opazovalec*, sem prejel mnogo pisem, polnih prisrčnosti, zanimanja, radovednosti. Eno od njih se končuje: »Obžalujem pa, da nameravate biti izključno opazovalec«.

Primoran sem pomiriti tega mojega daljnega prijatelja in zato moram označiti vsaj nekaj od tega, na kar mislim pod naslovom *Opazovalec*. Celotnost misli, ki za to besedo stojijo, pa se lahko razvije v samem življenju tega dela.

Pomiri naj se ta daljni moj prijatelj, ki mi piše, in za katerega ni popolnoma indiferentno, – naj se mu zahvalim! – kaj počnem ali česa ne počnem: sedanje življenje v Španiji nas primora, hočemo ali ne, k političnemu delovanju. Neposredna prihodnost, čas socialnega vrenja, nas bosta primorala k temu s še večjo silo. *Zato pa čutim potrebo, da vsaj del sebe ogradim za kontemplacijo*. In to, kar se dogaja meni, se dogaja vsem. Že pol stoletja je v Španiji in zunaj Španije politika – to se pravi, podjarmljenje teorije koristi – popolnoma preplavila človekovega duha in ga obvladuje. Ekstremni izraz tega stanja je najti v tisti pragmatistični filozofiji, ki odkriva bistvo resnice – ta pa je predvsem in v prvi vrsti teoretičnega značaja, – v *praktičnem*, v koristnem. Tako je torej mišljenje zreducirano na sposobnost iskanja najugodnejših sredstev za doseganje ciljev, brez iskrenega zanimanja za stvari same po sebi. To je pač politika: koristoljubno mišljenje.

Prejšnje stoletje¹ se je zavzemalo predvsem in izključno za kopičenje instrumentov: bila je kultura sredstev. Vojna je presenetila Evropejca brez jasnih pojmov glede najpo-

¹ Gre za 19. stoletje. Op. prev.

membnejših zadev, tistih, ki jih lahko pojasni samo čisto in nekoristno mišljenje. Nič bolj naravnega torej kot to, da se upremo temu izključujočemu stališču in zdaj postavimo *nasproti taki kulturi sredstev kulturo končnih vrednot*.

Če jo postavimo na rang sekundarne duhovne aktivnosti, je politika ali mišljenje o koristnem neka zdrava silnica, katere ne moremo pogrešati. Če bi bil izzvan, naj izbiram med trgovcem in boemom, se ne bi odločil za nobenega izmed njiju. Toda, kadar se politika ustoliči v naši zavesti do take mere, da obvladuje celotno naše mentalno življenje, se končno spremeni v resno sprevrženost. Razlog je jasen. Dokler pojmujeemo koristno kot koristno, nimamo temu kaj ugovarjati. Če pa ta zagnanost za koristno postane osrednja ‚vrlina‘ naše osebnosti, ko bo šlo za iskanje resničnega, bomo nagnjeni k temu, da bi resnično istovetili s koristnim. In prav to, istovetiti resnično s koristnim, je definicija laži. Imperij politike postane torej imperij laži.

Izmed vseh naukov, ki mi jih je dodelilo življenje, je bilo najbolj trpko, najbolj vznemirljivo, najbolj iritantno, ko sem se prepričal, da je najmanj pogosta vrsta na Zemlji vrsta resnicoljubnih ljudi. Okoli sebe sem jih iskal s prosečim pogledom nekoga, ki se potaplja, ljudi, katere bi zanimala resnica, čista resnica, tisto, kar so stvari same po sebi, in komajda sem koga našel. Iskal sem jih blizu in daleč, med umetniki in med delavci, med preprostimi in med »modrimi«. Kot Ibn-Batuta² sem vzel romarsko palico in se napotil okoli sveta, da bi poiskal, kakor on, svete duše te naše Zemlje, osebe z zrcalno in umirjeno dušo, ki sprejemajo čisto odsevnost bitnosti stvari. In srečal sem jih tako malo, tako malo, da se dušim!

² Berberski popotnik in raziskovalec iz 14. stoletja. Op. prev.

Da: tesnoba me duši, saj vsaka duša občuti potrebo, da zaduha s sorodno dušo, in kdor ljubi predvsem resnico, čuti potrebo, da zaduha sveži zrak resnicoljubnih duš. Okoli sebe nisem srečal drugih kakor same politike, ljudi, ki jih ne zanima, da bi videli svet, kakršen v resnici je, in ki so vedno pripravljene ravnati s stvarmi, kakor jim najbolj ustreza. Politika se dela na fakultetah in v šolah, v knjigi pesmi in knjigi zgodovine, v togi kretnji *moralnega* človeka in opolzki kretnji razuzdanca, v damskem salonu in menihovi celici. Prav posebno se dela politika v laboratorijih: kemik in histolog vnašata v svoje eksperimente nekak prikrit volilni interes. Tako daleč sega ta resnica, da sem ob izdaji neke zelo abstraktne in imenitne knjige, ki je bila izdana pred tridesetimi leti v Evropi, slišal reči avtorja v svojem jeziku: *Jaz sem predvsem politik*. Ta človek je napisal delo o infinitezimalni metodi *proti* zmagujoči militaristični stranki v svoji domovini.

Občutimo torej potrebo, da bi v sebi spet utrdili zavest o zavezujočnosti resnice, o pravici resnice.

V knjigi *El libro de los Estados*, je rekel Don Juan Manuel³: »*Vse države sveta sestavljajo trije stanovi: prve imenujejo branilci, druge govorniki, tretje delavci.*« Oprosti, Infante; tak svet bi bil na neki način nepopoln! Predlagam, naj bo v njem prostor za stan tistih, ki jim pravimo opazovalci. To ime ima slavno genealogijo: našel ga je Platon. V svoji *Državi* dodeli posebno poslanstvo tistim, ki jih imenuje Φιλοθεαμόνες – *prijatelji gledanja*. To so razmišljujoči, in v prvi vrsti filozofi, teoretiki – kar pomeni kontemplativci.

³ Španski mislec iz 14. stoletja. Op. prev.

Zorko Simčič
ČLOVEK, KI Z GLEDANJEM ZAZNAVA
IN UGOTAVLJA

Bili so misleci, ob katerih nas prav nič ne moti, če ostajajo po knjižnih policah, zapuščeni pod plastmi prahu. Bili so pa misleci, ali tudi še vedno so, genialni misleci, ki nam, celo kadar se z njimi ne strinjamo, še vedno lahko kaj povedo. Če drugega ne, izzovejo naš umski aparat, da reagira, se prebudi in še močnejše »zahrepeni po zadnji jasnosti«.

So pa misleci, ki so vedno aktualni, v kakšnih dobah nekateri celo izzivalno aktualni.

Eden od teh je gotovo španski filozof José Ortega y Gasset, v našem okolju znan predvsem zaradi svojega *Upora množic* (La rebelión de las masas), knjige, ki je pred leti ob prehodu v novi milenij bila označena kot »ena od knjig stoletja«.

Ortega y Gasset (1883–1955) slovi kot največji španski filozof. Človek široke kulture, ki so mu rojenice že ob rojstvu stale ob strani. Tako oče kakor ded sta bila znana novinarja in književnika, vzgajal se je na jezuitski gimnaziji – pozneje nekaj časa na jezuitski univerzi – imel možnost, da je že kmalu lahko spoznal druge evropske dežele, kamor ga je vlekla »uka žeja«.

Bil je eden prvih mislecev, katerega dela so odkrivala rojevajočo se miselnost ‚človeka množice‘, prostaka, individua, ki hoče zagospodovati v človeški družbi. Upor množic je bil že kmalu po izidu (1930) preveden v vse evropske jezike, slovenski prevod pa je zaživel – žal – šele dobrih

KAZALO

5	RESNICA IN PERSPEKTIVA
15	BOLNA DEMOKRACIJA
23	DVE VELIKI METAFORI
43	VITALNOST, DUŠA, DUH
43	I
48	II O notranjem telesu
56	III Duh in duša
62	IV Znanost, orgija in duša
67	V Duša kot ekscentričnost
70	VI Čustvena geometrija
73	VII Na poti k neki novi karakterologiji
85	BOG NA OBZORJU
89	MEDITACIJA O EL ESCORIALU
89	Sredi pokrajine
90	V večjo čast Božjo
92	Velikopoteznost
94	Traktat čistega napora
96	Pogum, Sančo Pansa in Fichte
98	Melanholija
101	O IZRAZU KOT KOZMIČNEM FENOMENU
101	I Miselne variacije o telesu
105	Neutilitarnost
108	II
113	III
118	IV

125	ŠPORTNI IZVOR DRŽAVE
125	I
127	II
134	III
140	IV
149	MOLK, VELIKI BRAHMAN
149	I
153	II
161	BEŽNE MISLI PRED PORTRETOM MARKIZE SANTILJANSKE
171	Zorko Simčič: ČLOVEK, KI Z GLEDANJEM ZAZNAVA IN UGOTAVLJA

Zbirka Sidro 33

José Ortega y Gasset
Opazovalec

Urednik: Matija Ogrin

Izbrala in prevedla:

María Debevec Simčič in Zorko Simčič

Spremna beseda: Zorko Simčič

Lektura: Marija Bratina

Likovna zasnova: Peter Ogrin

Grafična priprava: Družina d.o.o.

Izdala in založila: Družina d.o.o.

Odgovarja: Tone Rode

Tisk: Natisnjeno v Sloveniji

Naklada: 500 izvodov

Ljubljana 2010